

гуманітарних знань, психолого-педагогічного проектування механізмів і логіки організації й здійснення навчальної діяльності як єдності академічної й самоосвітньої, а також потреба в розробці ефективних механізмів її реалізації у процесі підготовки майбутніх педагогів відкривають перспективи подальшої розробки даної проблеми.

Таким чином, за нашим узагальненням теоретичних положень щодо процесів інтеріоризації гуманітарних знань в навчальній діяльності студентів та на ґрунті узагальнення власного педагогічного досвіду визначено структуру і дидактичні умови інтеріоризації гуманітарних знань в навчальній діяльності студентів філологічних спеціальностей педагогічного університету та обґрунтовано концептуальні положення дослідження даної проблеми.

Література

1. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы : [учеб-метод. пособие] / Сергей Иванович Архангельский. – М. : Высшая школа, 1980. – 368 с.
2. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34 – 42.
3. Малихін О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів : теоретико-методологічний аспект : [монографія] / Олександр Володимирович Малихін. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. – 307 с.
4. Сериков В. В. Общая педагогика. Курс лекций / Владислав Владиславович Сериков. – Волгоград : Перемена, 2004. – 278 с.
5. Стратегія реформування освіти в Україні : Рекомендації з освітньої політики / [за заг. ред. В. Кременя]. – К. : К. І. С., 2003. – 296 с.

Удовіченко Г.

докторант відділу дидактики Інститут педагогіки НАПН України

УДК 378.026

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ РОЗУМІННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ ДИДАКТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

У статті проаналізовано підходи вчених до визначення компетентнісного підходу, понять компетентність, компетенція, дидактична компетентність. Підкреслюється важливість впровадження компетентнісного підходу в теорію та практику сучасної освіти, наголошується на потребі формування дидактичної компетентності студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, компетенція, дидактична компетентність.

Удовіченко А.

докторант отдела дидактики Институт педагогики НАПН Украины

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ПОНИМАНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ПОНЯТИЯ ДИДАКТИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ

В статье проанализированы подходы ученых к определению компетентностного подхода, категорий компетентность, компетенция, дидактическая компетентность. Подчеркнута важность внедрения

компетентностного подходу в теорию и практику современного высшего образования, акцентируется внимание на необходимости формирования дидактической компетентности студентов высших педагогических учебных заведений.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентность, компетенция.

Udovichenko H.

candidate of Pedagogy, doctoral student Department of didactics Institute of Education NAPS Ukraine

PSYCHOLOGICAL-AND-PEDAGOGICAL EXPLICATION OF THE DIDACTIC COMPETENCE CONCEPT PURPORT

The article dwells upon the analysis of scientists' approach to the determination of competence approach as it is as well as concepts of competence, competency and didactic competence. The significance of competence approach implementation into the theory and practice of modern educational process is pointed out, the requirement of didactic competence formation with higher pedagogical educational establishment students has been emphasized in the article.

Key words: competence approach, competence, competency

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Протягом останнього десятиріччя українська освіта зазнала значущих змін. Зміни у економіці, зумовлені зростаючою роллю знань, перетвореннями в інформаційно-комунікаційних технологіями, становленням глобального ринку праці, а також політичними змінами, всі ці фактори та процеси, що відбуваються під їх впливом, більшою чи меншою мірою впливають на вітчизняну систему освіти, зумовлюють нові вимоги до випускників вищої школи. Головною постає особистість, як джерело оновлення освіти та самоосвіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблемою дослідження професійної компетентності педагога займалися і займаються багато зарубіжних і вітчизняних вчених: Л. Ващенко, В. Введенський, М. Жалдак, І. Зязюн, М. Корнілова, О. Локшина, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Пометун, А. Хуторський, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Семенов та інші.

Становлення дидактичної компетентності, як значущої характеристики професійної компетентності студента більшістю науковців детально не розглядається, увага звертається тільки на існування даної проблеми у царині дидактики (В. Адольф, С. Казанцев, О. Крилова, К. Маралова, О. Мітракова, Т. Мішеніна, М. Мкртчян, О. Околелов). В межах загальної середньої освіти ця проблема розглядається С Гориничевою, Т Гореловою, А. Данилюк та іншими науковцями.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дидактична компетентність тісно пов'язана з іншими видами професійної компетентності. Дослідники виокремлюють рефлексивно-дидактичну, комунікативно-дидактичну, лінгводидактичну, психолого-дидактичну, інформаційно-дидактичну та інші подібні компетентності, що переконливо доводить домінуючу роль інтегративної тенденції у професійній підготовці викладача. Аналізуючи видове різноманіття

цього феномену маємо наголосити на потребі виділення дидактичної компетентності у окрему, самостійну компетентність у складі професійно-педагогічної компетентності .

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Визначаючи основні тенденції у вищій освіті дослідники, пер за все, виокремлюють демократизацію та гуманізацію освітніх систем, рух освіти у напрямку світової культури. В зв'язку з цим змінюються вимоги до студентів вищих педагогічних навчальних закладів, їх компетентності, визначаються нові підходи до змісту, процесу підготовки та організації діяльності, які повинні носити превентивний характер у зіставленні з устаткованою теорією та практикою. У сучасних умовах актуалізується проблема суб'єктності у професійній підготовці студентів вищих педагогічних навчальних закладів, яка реалізується в умінні розкрити особисті здібності, свій внутрішній потенціал.

Концептуальною засадою державних освітніх стандартів вищої освіти виступає компетентнісна парадигма, яка розглядається як ключова методологія вибудови нової освітньої системи, яка відповідає вимогам інноваційного розвитку економіки, потребам суспільства, особистості та принципам Болонського процесу. Пріоритетною в компетентнісній парадигмі є орієнтація на самонавчання, самовизначення, самоактуалізацію, соціалізацію та розвиток індивідуальності.

Питання розробки шляхів реалізації компетентнісного підходу в освіті є найактуальнішими та обговорюваними в наукових колах з огляду проведення модернізації української освіти.

Зауважимо, що у позиціонуванні понять «компетентність» та «компетенція» не спостерігаємо єдиного підходу науковців. Одним із найперших популяризаторів термінів «компетенція» та «компетентність» є Н. Хомський, який ще в 1965 році в одній із своїх публікацій наполягав на потребі бачити різницю між компетенцією як знанням та компетентністю як використанням, застосуванням (знань, умінь, навичок).

Компетенція (від лат. *competens* здібний) – «сукупність знань, навичок, умінь, що формуються у процесі вивчення тієї чи іншої дисципліни, а також здатність до виконання будь-якої діяльності на основі набутих знань, умінь, навичок» [12, с. 118], – визначає А. Щукін. У дидактичних дослідженнях як базовими послуговуються поняттями загальнонавчальної та предметної компетенції. Загальнонавчальна компетенція (щодо тих, хто навчається у вищій школі) – «здатність користуватися прийомами розумової праці та самостійно вдосконалюватися в оволодінні обраною спеціальністю» [12, с. 189]. Предметна компетенція – «сукупність знань, навичок, умінь, що формуються у процесі навчання тієї чи іншої дисципліни» [12, с. 227]. Наприклад, предметна компетенція з іноземної мови включає такі види компетенції: лінгвістичну, мовну, комунікативну, соціокультурну, стратегічну та професійну (якщо мова, що вивчається, використовується в якості засобу професійної діяльності).

Якщо компетенцію можна розглядати як сукупність знань, умінь, навичок, набутих у ході навчання, які утворюють змістовий компонент такого навчання, то компетентність, за визначенням А. Щукіна, означає властивості, якості особистості, що визначають її здатність до виконання діяльності на основі набутих знань і сформованих на їх основі навичок і вмінь [12, с. 117]. Для нашого дослідження

саме це визначення є стрижневим. Як зауважує О. Суригін, компетентність – це коло питань, на яких хто-небудь добре знається, володіє пізнанням, досвідом. Компетентність – властивість особистості, яка базується на компетенції [11].

Поряд із наведеним вище, існує й інший погляд на співвідношення термінів «компетенція» та «компетентність». Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко вважають, що компетенції варто тлумачити як похідне, вужче за поняття «компетентність» явище [3, с. 46], з цією точкою зору погоджуються О. Біла, Т. Гуменникова, Я. Кічук [4] та інші дослідники, які зазначають, що «компетенція є необхідним складником «компетентності», остання виступає інтегруючим результатом професійної діяльності особистості» [4, с. 15]. В. Байденко, В. Болотов, В. Серіков, О. Овчарук, І. Родигіна розрізняють наступні види компетенцій:

– ключові компетенції, які мають такі властивості, як універсальність, об'ємність, «метапрофесійність», «надпрофесійність».

– професійні (діяльнісні) компетенції – готовність і здатність особистості виявляти й осмислювати та оцінювати можливості свого розвитку, розвивати й формувати самостійність, самоповагу, надійність, відповідальність, відчуття обов'язку, формувати системи цінностей;

– соціальні компетенції – готовність і здатність формуватися й жити в соціальній взаємодії, змінюватися й адаптуватися до умов, що змінюються, здатність до аналітичного мислення, уміння творчо працювати, комунікативні навички, уміння працювати в команді, здатність до критичного мислення і т. ін. [9, с. 14].

Один із засновників компетентнісного підходу Дж. Равен у роботі «Компетентність у сучасному суспільстві» [8] описує 37 різновидів компетентностей, серед них – соціальну компетентність як здатність людини ефективно взаємодіяти з оточенням. Попри розбіжності у поглядах науковців, можна стверджувати, що компетенції та компетентності спрямовані на виокремлення рис, властивостей, якостей особистості, які необхідні їй для адаптації в навколишньому середовищі (зокрема, в освітньому) та життєдіяльності в соціумі, – а це, перш за все, соціальні якості й властивості.

Компетенція та компетентність – це узагальнена характеристика особистості (спеціаліста), яка визначає проявлену ним готовність використовувати свій потенціал (знання, уміння, досвід та особистісні якості) для успішної діяльності в певній соціальній або професійній галузі. При цьому термін «компетентність» ми використовуємо для означення певної інтегральної характеристики студента вищого педагогічного навчального закладу, а «компетенція», на наш погляд, є складником компетенції.

І. Зайцева подає таке визначення компетенції – ініціативність, співпраця, здатність до роботи в колективі, комунікативні здібності, уміння вчитись, логічність мислення, уміння робити вибір та оцінювати [1].

В. Заикин, О. Чернишев визначають що компетентність – це науково-професійна якість яка припускає наявність у особистості спеціальної освіти, широкої та фахової ерудиції, постійного підвищення нею своєї науково-професійної підготовки. Дослідники вбачають компетентність як взаємодіючі та взаємопроникаючі утворення та, розкриваючи її структуру, виділяють три компоненти:

1) професійно-змістовий;

- 2) професійно-діяльнісний;
- 3) професійно-особистісний.

На думку ряду авторів поняття «компетентність» будується таким чином щоб, з одного боку, воно мало можливість асимілювати нові відкриття, які стосуються людського пізнання та практики, а з іншого, дозволяло визначати освітні вимоги для кожного типу освітньої системи [2].

Л. М. Семенець у професійній компетентності вчителя математики виділяє такі складові:

- проєктувальна компетентність;
- концептуальна компетентність;
- аксіологічно-особистісна компетентність;
- дидактична компетентність – система знань та вмінь, що забезпечує цілісну реалізацію цільового, змістового, процесуального компонентів методичної системи навчання;
- психологічна компетентність [10, с. 183 – 186].

Дидактична компетентність розглядається як властивість (Т. І. Березіна), якість особистості (В. І. Гринєв, С. А. Демченко), сукупність компетенцій та компетентностей (Т. І. Березіна, М. А. Валєєва), уміння (Д. В. Смірнов, Ю.А. Савінков), готовність до діяльності (В. І. Гринєв, С. В. Кораблева, О.Н. Крилова), здатність (Ю. В. Махова, Т. І. Березіна, О. Н. Крилова), система знань, умінь, навичок (В. В. Ільїн), володіння діяльністю (Л. З. Тархан).

В працях науковців виокремлюються та аналізуються такі поняття як майстерність, професіоналізм, а також компетенції, які є складниками цих понять. Разом з тим не обґрунтовується дидактична компетентність як інтегральна характеристика діяльності студентів.

В умовах освітнього середовища постають труднощі, для вирішення яких потрібні нові підходи. Відбувається швидке старіння педагогічного досвіду, що зумовлює розрив між сучасним етапом в освіті та накопиченим студентом дидактичним потенціалом. Виникає необхідність обґрунтування процесу формування дидактичної компетентності студентів вищих навчальних педагогічних закладів та визначення рівня сформованості дидактичної компетентності, що дозволяє студенту позиціонувати себе як суб'єкта діяльності та перейти на більш високий рівень майстерності та професіоналізму.

Суттєвим на даному етапі освіти є виокремлення структурних компонентів, сутності поняття дидактична компетентність студентів вищих педагогічних навчальних закладів, що пов'язано з необхідністю визначення подальшого розвитку даного виду компетентності.

Російська дослідниця О. Храмова визначає дидактичну компетентність викладача ВНЗ, як складову, ключову частину професійно-педагогічної компетентності, як узагальненої комплексної характеристики рівня професійності, який виявляє себе у характері суб'єктності викладача у організації дидактичного процесу [6, с. 268].

Дидактична компетентність проявляється у готовності викладача ВНЗ ефективно організовувати навчальний процес, використовуючи великий дидактичний потенціал, у здатності до здійснення, творчому перетворенню та прирощенню знань у царині дидактики вищої школи, з метою організації та створення ефективного процесу навчання.

В. І. Грінєв вважає, що дидактична компетентність особистості – це інтегрована її якість, яка виявляється у теоретичній та практичній готовності викладача к професійній дидактичній діяльності, спрямованій на вирішення дидактичних задач самореалізації у творчому навчальному процесі.

М. П. Тирина вбачає сутність дидактичної компетентності викладача в тому, що вона полягає у мобільному знанні сучасних теорій навчання, гнучкому володінню технологіями навчання, розвинутому інноваційному дидактичному мисленню. Сутність дидактичної компетентності складає можливість оперативного, ґрунтовно, виважено та безпомилково приймати дидактичні рішення, знаходити найкоротший шлях розв'язання дидактичної задачі, обирати адекватні для тих чи інших умов методи, прийоми та засоби навчання. Дидактична компетентність розглядається як цілісне інтегроване утворення, яке поєднує когнітивні (теоретичні, гностичні), професійно-діяльнісні (операційно-технологічні), інформаційно-інструментальні, особистісні, ціннісно-мотиваційні, рефлексивні (оціночні), креативні (творчі) компоненти. Під формуванням та розвитком дидактичної компетентності доцільно розуміти створення в освітньому закладі організаційно-педагогічних умов, які сприяють процесу дидактичного самовдосконалення та самореалізації вчителя.

На думку Т. І. Березіної дидактична компетентність керівника навчального закладу – це інтегрована властивість особистості, яке виражено у сукупності компетенцій у педагогічній та психолого-педагогічній площині знань, здатності активно впливати на організацію та розвиток навчально-виховного процесу закладу навчання, що дозволяє гарантувати високу якість навчання.

Різноманітність позицій пояснюється тим, що компетентнісний підхід активно впроваджується в сучасну освіту. Аналізуючи визначення сучасних дидактів можливо простежити сутність дидактичної компетентності.

М. А. Чошанов вважає за потрібне формувати професійно-дидактичну компетентність студентів, яка передбачає мобільне знання сучасних теорій навчання, гнучке володіння методами навчання та розвинуте критичне мислення.

Сутність дидактичної компетентності, за І. Г. Шамсутдіною, це можливість швидко, ґрунтовно, виважено та безпомилково приймати дидактичні рішення, знаходити найкоротший шлях рішення дидактичної задачі, обирати адекватні для тих чи інших умов методи, прийоми та засоби навчання.

В. Б. Лебединцев сутність дидактичної компетентності бачить у вибудові індивідуальних навчальних стратегій у відношенні до різних учнів.

Т. Мішеніна визначає дидактичну компетентність вчителя філологічних спеціальностей як інтегроване особистісне утворення майбутнього вчителя, яке дозволяє йому ефективно здійснювати певне коло повноважень і функцій у галузі освітньої діяльності, зокрема у процесі навчання учнів гуманітарних наук. Дидактична компетентність постає у педагогічній діяльності як здатність до застосування сукупності знань (психолого-педагогічних, спеціальних, загальноосвітніх), умінь (професійно-педагогічних, спеціальних, самоосвітніх), навичок творчої педагогічної діяльності, що трансформується з потенційної в реальну (фахово-позначену), способів діяльності, необхідних майбутнім фахівцям задля проектування технології навчання предметів, конструювання логіки навчально-виховного процесу, самостійного й мобільного розв'язання педагогічних завдань, генерування ідей, нестандартного мислення. Це, на думку дослідниці,

дозволяє характеризувати дидактичну компетентність як важливий результат фахової підготовки, а її формування як підсистему такої підготовки [5].

Розглянемо докладніше внутрішнє наповнення дидактичної компетентності у складі професійно-педагогічної компетентності студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Дидактична компетентність, це по-перше, професійно-особистісна характеристика, яка дозволяє ефективно орієнтуватись в галузі навчання та виховання, розв'язувати педагогічні задачі, структурувати наукові (теоретичні) та практичні знання з метою створення умов найкращого розв'язання дидактичних задач.

Дидактична компетентність включає в себе різноманітні знання та уміння, навички та компетенції. Такі знання є відкритою системою процедурних (знання є набором інтелектуальних здібностей, які спрямовано на знання «як» зробити що-небудь – розпорядчі знання), ціннісно-сміслових (підґрунтя життя) та декларативних знань (описове представлення якої-небудь предметної галузі), включаючи в себе взаємодіючі між собою компоненти (епістемологічні – пов'язані з пізнанням, особистісні, соціальні), які активуються (актуалізуються) та збагачуються у діяльності, створюють ефективні умови організації дидактичного процесу у вищій школі. Взаємозв'язок дидактичних компонентів спрямовано на усунення проблемності, протиріч, складності процесу навчання та базується на володінні закономірностями цього процесу, тому що кожній дії студента передуює комплекс інтелектуальних операцій: осмислення, переосмислення, заміна попередніх смислів, конструювання дій, які виступають як узагальнене вміння.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Дослідники дидактичної компетентності наголошують на її значущості. Дидактична складова – це підґрунтя професійної компетентності вчителя. Випереджаючий розвиток дидактичної компетентності головних суб'єктів навчальних відносин є внутрішньою умовою модернізації сучасних навчальних систем, фактором ефективності професійно-педагогічної діяльності. У дидактичній компетентності, яка безперервно вдосконалюється, закладено ресурси розвитку педагогічного професіоналізму, тому що вона виконує пізнавальну, гносеологічну, регулятивну, інваріантну та інтегративну функції.

Література

1. Зайцева І. В. Розвиток мотивації учіння студентів в контексті активізації навчання / Ірина Веніамінівна Зайцева // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст. – 2009. – Вип. XXII. – С. 415 – 422.
2. Зазыкин В. Г. Акмеологические проблемы профессионализма / В. Г. Зазыкин, А. П. Чернышев. – М. : НИИВО, 1993 – 267 с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики : колективна монографія / за заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К. І. С., 2004. – 112 с.
4. Компетентність саморозвитку фахівця : педагогічні засади формування у вищій школі / [О. О. Біла, Т. Р. Гуменникова, Я. В. Кічук, С. О. Рябушко]. – Ізмаїл : ІДГУ, 2007. – 236 с.
5. Мішеніна Т. М. Формування дидактичної компетентності майбутніх учителів філологічних спеціальностей у вищих педагогічних навчальних закладах : дис...доктора пед. наук : 13.00.09 / Тетяна Михайлівна Мішеніна. – К., 2014.

6. Певзнер М. Н. Педагогическое консультирование : учеб.пособие / М. Н. Певзнер, О. М. Зайченко, С. Н. Горычева. – М. : Академия, 2006.
7. Погодин В. В. Дидактические условия формирования компетентности в области физической культуры учащихся профессиональных училищ : автореф. дис. на получение науч. степени канд. пед. наук : специальность 13.00.08 / Валерий Викторович Погодин. – Ульяновск, 2007. – 13 с.
8. Равен Дж. Педагогическое тестирование : проблемы, заблуждения, перспективы / Джон Равен; [пер. Э. Гусинский, Ю. Турчанинова]. – 2-е , изд. испр.– М. : Когито-Центр, 2001. – 142 с.
9. Родигіна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / Ірина Вікторівна Родигіна. – Х. : Вид. група «Основа», 2005. – 96 с.
10. Семенець Л. М. Педагогічна компетентність викладача як умова формування професійної компетентності майбутнього вчителя / Л. М. Семенець // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. –2010. –Вип. 53. – С. 183 – 186.
11. Сучасна вища школа : психолого-педагогічний аспект : монографія / за ред. Н. Г. Ничкало. – К., 1999. – 450 с.
12. Щукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь : более 2000 единиц / Анатолий Николаевич Щукин. – М. : Астрель: АСТ : Хранитель, 2007. – 746 с.

Люріна Т.

*кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової освіти
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана
Хмельницького*

Молодиченко Н.

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана
Хмельницького*

УДК 378:371.016

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито деякі аспекти вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів. Висвітлено особливості підготовки конкурентоспроможних фахівців у вищому педагогічному навчальному закладі.

Ключові слова: *вищий навчальний заклад, професійна підготовка майбутніх педагогів, освітнє середовище, технологія навчання.*

В статье раскрыты некоторые аспекты совершенствования профессиональной подготовки будущих педагогов. Освещены особенности подготовки конкурентоспособных специалистов в высшем педагогическом учебном заведении.

Ключевые слова: *высшее учебное заведение, профессиональная подготовка будущих педагогов, образовательная среда, технология обучения.*

The article deals with some aspects of improving the training of future teachers. The peculiarities of training competitive specialists in higher pedagogical educational institution.

Key words: *institution of higher education, professional training of future teachers, educational environment, technology training.*